2. Bogdanowicz M., Adryjanek A. *Uczeń z dysleksją w szkole. Poradnik nie tylko dla polonistów*. Gdynia 2004.

3. Gabzdyl J. *Nauka czytania a nauczycielskie polecenia i pytania*. W: G. Kryk. J. Gabzdyl, R. Stefańska-Klar (red.) *Wybrane konteksty edukacji dzieci i młodzieży*. Racibórz, 2013.

4. *Rozporządzenie MEN w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach z dnia 9 sierpnia 2017 r*. Warszawa: Dz. U. 2017, poz.1591.

5. Więckowski R. *Efektywność zajęć dydaktyczno – wyrównawczych w systemie nauczania początkowego*. Wrocław 1991.

6. Trzeciak G. *Trudności w czytaniu i pisaniu spowodowane zaburzeniami percepcyjnymi oraz ich przezwyciężanie*. Warszawa 1986.

7. Sierszeń-Bałacińska A. *Uwarunkowania efektywności pracy korekcyjno-kompensacyjne*j. „Problemy Opiekuńczo–Wychowawcze" 1984, nr 3.

8. Kasztelanowicz M. *O skuteczną terapię pedagogiczną*. „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze" 1983, nr 2.

9. Litniewska H. *Klasy wyrównawcze formą zapobiegania niedostosowaniu*. „Problemy Opiekuńczo –Wychowawcze"1991, nr 3.

10. Kańtoch B. *Czy klasy wyrównawcze są potrzebne?".* Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze" 1993, nr 9.

11. Żądło J. *Działalność klasy terapeutyczno-wyrównawczej*, W: J. Łysek (red.), *Niepowodzenia szkolne*. Mysłowice 1998.

12. Trzeciak G. *Trudności w czytaniu i pisaniu spowodowane zaburzeniami percepcyjnymi oraz ich przezwyciężanie*. Warszawa 1986.

13. Kalicińska U. *Efektywność terapii pedagogicznej dzieci ze specyficznymi trudnościami w czytaniu i pisaniu*. Racibórz 2010.

Świerczek Ewa
Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Raciborzu, Polska
Magister psychologii; magister pedagogiki
ewa.swierczek@interia.pl

УДК 159.9-378

Rodzice i nauczyciele – w stronę współpracy

Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na rolę współpracy pomiędzy nauczycielami a rodzicami w procesie wychowania. Scharakteryzowano korzyści współpracy, warunki niezbędne do jej rozwijania oraz przyczyny zakłóceń. Wskazano na szczególne znaczenie komunikacji w procesie współpracy rodziców i nauczycieli.

Słowa klucze: współpraca nauczycieli i rodziców, komunikacja interpersonalna.

Parents and teachers – towards cooperation

The aim of the article is to pay attention about the role of cooperation between teachers and parents in the process of education. It is the characteristic of advantages of cooperation, the conditions necessary for development and the causes of disruptions of it. The communication in the process of cooperation between parents and teachers was particularly indicated.

Key words: cooperation of teachers and parents, interpersonal communication.

Współdziałanie nauczycieli z rodzicami warunkuje harmonijny rozwój uczniów oraz wpływa na ich postępy w nauce i zachowaniu. Jest ono jednym z czynników

Репозиторий ВГУ

prawidłowego funkcjonowania zarówno szkoły, jak i rodziny, a więc dwóch podstawowych środowisk wychowawczych, które odgrywają niezwykle doniosłą rolę w procesie wychowania. Konstytutywną cechą tego współdziałania jest podejmowanie różnorodnych zadań w imię wspólnie uzgodnionych celów [1, s. 47]. Współpraca między nauczycielami i rodzicami nad wychowaniem dzieci wpisana jest w rzeczywistość szkolną. Współpraca to oczywiście stan pożądany, o który warto zabiegać. Tymczasem praktyka życia pokazuje, że bywa z nią różnie i obie strony przeżywają w związku z tym rozczarowania, frustracje i niepokoje [2, s. 11-12].

Przyczyn ograniczonych i niesatysfakcjonujących kontaktów na linii rodzic – nauczyciel jest wiele [por. 3, 4, 5]. Relację tę utrudniają duże oczekiwania wobec siebie, czasem niemożliwe do spełnienia. Według M. Nowak [6, s. 18] przyczyną niepowodzeń kontaktów rodziców ze szkołą i zaburzeń we wzajemnych relacjach jest a priori zakładana teza o złej woli drugiej strony. Takie wzajemne postrzeganie i zachowanie grupy osób jest na tyle częste, że w sposób znaczący rzutuje na całość relacji rodziców ze szkołą.

Bardzo dużo zależy od naszego nastawienia. Utrudnieniem jest nie tylko brak zaufania, ale często obawa przed krytyką, niechęć, skrywana wrogość, postrzeganie siebie nawzajem jako raczej cenzorów, sędziów niż partnerów współpracy.

Jak zauważa E. Bober [7, s. 20] te wzajemne sprzeczne stanowiska, choć niewątpliwie w dużym stopniu słuszne, przypominają przysłowiowe szukanie kozła ofiarnego i nie pozwalają na konstruktywne podejście do zagadnienia. Przypuszczalnie jednak, jak to zwykle bywa, prawda leży po środku. Chodzi tylko o to, aby obie strony, tj. nauczyciele i rodzice, umiały się ze sobą porozumieć, ze świadomością tego, że są sobie wzajemnie potrzebne. Przecież „podążają w tym samym kierunku". O ileż łatwiej jest uczyć dziecko, mając oparcie w rozsądnym i chętnym do współpracy rodzicu, a czyż nie jest łatwiej wychowywać dziecko, kiedy możemy liczyć na poradę i pomoc życzliwego, mądrego nauczyciela.

Relacje rodzice – nauczyciele są budowane nie tylko przez sporadyczne spotkania przy okazji wywiadówek czy dni otwartych. Są budowane przede wszystkim przez dzieci i dla dzieci. To ze względu na nie dochodzi do kontaktów rodziców i nauczyciel. To dzieci poprzez opisy zdarzeń szkolnych, zwierzanie się z przeżywanych w związku z tym uczuć – w dużej mierze kształtują wizerunki nauczycieli u swoich rodziców. To one też kształtują obraz swoich rodzin u nauczycieli – poprzez sposób bycia w szkole, na lekcjach wśród rówieśników, radzenie sobie z wymaganiami szkolnymi. Poza tym rodziców i nauczyciel łączy działanie na rzecz szeroko pojętego dobra podopiecznych [2, s.11]. Doniosła rola szkoły i domu w procesie dydaktyczno-wychowawczym wynika z faktu, iż stanowią dwa podstawowe środowiska liczące się w życiu dziecka. Są zazwyczaj terenem licznych oddziaływań mających decydujący wpływ na wszechstronny rozwój dziecka. Dlatego wychowanie w rodzinie i w szkole jest tym skuteczniejsze, im mocniej opiera się na współpracy nauczycieli i rodziców. Każdy bowiem z nich obserwuje i oddziałuje na dziecko w pewnym wycinku rzeczywistości społecznej.

Zarysowane dla dziecka korzyści właściwej współpracy nauczyciela i rodziców na pewno nie obejmują wszystkich zalet, ale przekonują, że podjęty przez nauczyciela i rodziców trud jest zawsze opłacalny, gdyż jest wspólnym działaniem dla dobra poszczególnych uczniów [za 8].

Alicja Kazubska [9, s. 314-315] wymienia 10 korzyści współpracy rodziców i nauczycieli:

1. przyczynia się ona do pogłębienia wiedzy nauczycieli o uczniach, ich rodzinach, wypełnianiu przezeń funkcji opiekuńczo-wychowawczej, napotykanych przez rodziców problemach;

Repozytorium BPP

2. umożliwia rodzicom uzyskanie bądź poszerzenie wiedzy i umiejętności pedagogicznych, psychologicznych i socjologicznych. Dostarcza rodzicom informacji o nauczycielach, funkcjonowaniu szkoły, zachowaniu ich dzieci w środowisku szkolnym;

3. ogranicza wzajemne negatywne nastawienie, nieufność a umożliwia wyjaśnianie nieporozumień, podnoszenie autorytetu rodziców i nauczycieli;

4. umożliwia zbliżenie społeczno-emocjonalne sprzyjające postawom tolerancji, wyrozumiałości, wzajemnej pomocy;

5. umożliwia większy udział rodziców w konstruowaniu różnorakich programów szkolnych, a dzięki temu rodzi się poczucie współodpowiedzialności rodziców;

6. zwiększenie świadomości pedagogicznej rodziców odgrywa istotną rolę w tworzeniu właściwej atmosfery wychowawczej w domu i szkole;

7. nawiązanie relacji o charakterze osobowym jest niezbędnym krokiem do upodmiotowienia wzajemnych relacji;

8. współdziałanie rodziców i nauczycieli umożliwia szerzenie idei współpracy międzyludzkiej i rozwijanie tych umiejętności u uczniów. To z kolei sprzyja wyższym osiągnięciom dydaktycznym, wyższej aktywności pozalekcyjnej i zaangażowaniu w życie klasy;

9. umożliwia wzajemną pomoc w sytuacjach, gdy rodzina albo szkoła nie są w stanie samodzielnie przezwyciężyć napotykanych trudności;

10. przyczynia się do humanizacji i demokratyzacji relacji edukacyjnych.

Główne implikacje tego typu współdziałania, to szeroko rozumiane dobro dziecka, dlatego tak istotne jest kształtowanie relacji nauczyciel – rodzic. Poprawę owej relacji należy rozpocząć od uświadomienia sobie różnorodności uczuć, postaw oraz sytuacji w jakiej znajdują się obie strony. Bardzo wiele konfliktów, jawnych i ukrytych, pojawiających się na linii szkoła – rodzic, wynika z rozbieżności oczekiwań, wzajemnego niewłaściwego przypisywania intencji oraz braku wiedzy, co do faktycznych możliwości drugiej strony [za 10]. Nauczyciele i rodzice nie są w stanie odrzucić własnych predyspozycji i własnej osobowości w procesie wychowywania. Z pewnością nie mamy wpływu na stan emocjonalny naszego rozmówcy, ani też na to jak będzie sobie z nim radził. Dbając jednak o własne nastawienie oraz modyfikując nieznacznie warunki spotkania możemy zwiększyć poczucie komfortu, kontroli i bezpieczeństwa partnera rozmowy, sprzyjając w ten sposób redukcji poziomu napięcia, jaki mu towarzyszy [11, s. 131].

W psychologii opisano warunki, które muszą być spełnione, aby nawiązana relacja mogła rozwijać się w kierunku współpracy, przytacza je w swoim artykule M. Kochan-Wójcik [11]. Jednym z nich jest uznanie równorzędności pozycji: nauczyciela – jako wyposażonego w profesjonalną wiedzę i umiejętności eksperta od pracy z uczniem w szkole, oraz rodzica – w sprawach wychowawczych w systemie rodzinnym, z jakiego dziecko pochodzi. Inny ważny warunek to dostrzeżenie przez obie strony znaczenia integracji działań podejmowanych na swoich polach oraz zrozumienie potrzeb własnych i partnera relacji. Współpraca wymaga zatem czasu, zazwyczaj kilku spotkań i obustronnego zaangażowania, daje jednak możliwość uzyskania rzeczywiście optymalnych i skutecznych rozwiązań, z pewnością pożądanych w kwestii tak delikatnej i ważnej jak wychowanie dziecka. Warto przyjąć to wyjściowe założenie nawet wtedy, gdy wydaje się, że któraś ze stron nie zachowuje się albo nie postrzega relacji w taki sposób. Przekonanie działa tu bowiem jak efekt pozytywnej etykiety, która zaczyna determinować zachowanie osoby etykietyzowanej. A ta, niezależnie od pozycji wyjściowej, może stać się pod jej wpływem bardziej odpowiedzialnym i zdolnym do współpracy partnerem. Dziecko podejmie współpracę z nauczycielem dopiero wówczas, gdy będzie przekonane, że wychowawca szanuje i akceptuje jego rodziców.

Репозиторий ВГУ

Szacunek względem partnera rozmowy wiąże się także z uznaniem równoważności potrzeb obu stron, nawet gdy są one rozbieżne. Bywa to trudne, gdy dokonujemy wartościowania zachowań innych ludzi, kierując się osobistymi przekonaniami. Uświadomienie różnic w potrzebach współpracujących partnerów jest z kolei szansą na uzyskanie kompromisu, w którym obie strony, szukając wspólnego mianownika działań, są gotowe z części swoich oczekiwań zrezygnować. Mimo, że to znacznie mniej niż współpraca, jest to wciąż bardziej konstruktywne i trwalsze rozwiązanie niż podejmowana niejednokrotnie w takich okolicznościach rywalizacja lub unikanie problemu.

Wzrostowi motywacji do współdziałania sprzyja również możliwość dokonywania wyboru. Daje ona poczucie wpływu i w efekcie pewnej kontroli nad sytuacją. Warto zatem, aby rodzic miał możliwość współdecydowania (np. choćby o terminie spotkania czy zasadach według jakich się ono toczy) oraz samodzielnego wysuwania propozycji (np. dotyczących rozwiązania problemu). Istotną zmienną jest również czas, który nie powinien ograniczać żadnej ze stron (np. spotkanie w trakcie przerwy). Obie strony powinny mieć również możliwość wyrażania własnych opinii, potrzeb oraz pomysłów na rozwiązania. W ten sposób równowaga w relacji może być łatwiej zachowana. Jej utrzymanie zależy oczywiście również od słów, jakie padną podczas spotkania oraz od elastyczności przekonań. Dbając jednak o relacyjny aspekt rozmowy można znacząco wpłynąć na postawę partnera i jego nastawienie. [za 11, s. 131–133].

Współpraca z rodzicami opiera się na wzajemnej relacji, a relacja zakłada komunikację między nauczycielami a rodzicami. Komunikacja z kolei wiąże się z dającymi się ustalić prawidłowościami, regułami i normami [szerzej: 12]. Niektóre z tych reguł stają się tak uniwersalne i wszechobecne, iż nazywane są prawami komunikacji, jak np. (za. 13, s. 25-26, por 14):

1. Każde nasze zachowanie w sytuacji interpersonalnej ma charakter informacyjny – zarówno słowo jak i milczenie, zarówno działanie jak i jego brak.

2. Każdy komunikat, który jedni ludzie kierują do innych zawiera pewną treść. Ponadto niesie dodatkową informację o relacjach między osobami uczestniczącymi w komunikacji. Aspekt relacji, a więc emocji jest zdecydowanie nadrzędny w stosunku do aspektu treści. Nasz stosunek do uczniów i rodziców jest ważniejszy od tego, co do nich mówimy i jakie formalne „fajerwerki ” przygotujemy na spotkanie czy lekcje.

3. Komunikacja ma charakter werbalny i niewerbalny. Ważne, aby to, co mówimy szło w parze z komunikatem niewerbalnych (naszą mimika, gestami, kontaktem wzrokowym) – wtedy będziemy odbierani jako wiarygodni.

4. Każdy z uczestników aktu komunikacji inaczej widzi jego strukturę. Każda ze stron dostrzega tylko zachowanie partnera i przyjmuje je za punkt wyjścia dla własnego sposobu postępowania. Przykładowo: nauczyciel nie przygotowuje się odpowiednio do zebrania z rodzicami, bo przychodzi za mało osób. Rodzice nie przychodzą na zebranie, bo nauczyciel w sposób pouczająco-moralizatorski jedynie powiadamia rodziców co się dzieje w klasie nie zachęcając do swobodnej rozmowy, itp.

Rodzice i nauczyciele chcą tego samego: dobra swoich podopiecznych. Chcą ich jak najlepiej przygotować do samodzielnego, przynoszącego satysfakcję życia. Jednak w konkretnych sytuacjach mogą odmiennie rozumieć to dobro, mieć rożne pomysły na rozwiązanie problemów, stosować inne style wychowania [2, s. 11]. Sytuacje konfliktowe między rodzicami i nauczycielami są wpisane w całość relacji interpersonalnych. W głównej mierze chodzi jednak o to, aby oba środowiska nabyły umiejętności twórczego rozwiązywania konfliktów. Świadomość tego może wyjść jedynie od strony szkoły, gdyż to nauczyciele ponoszą główny ciężar odpowiedzialności za kształt współpracy – są

Рецензирован ВГУ

profesjonalistami, którzy mogą spełnić potrzeby i oczekiwania rodziców oraz wspierać ich w trudnym procesie wychowania. To oni bowiem wykonują zawód wymagający umiejętności interpersonalnych, jest to zatem nieodłączny element ich pracy [za 6, por. 15, s.112].

Nauczyciel jako inicjator współpracy z rodzicami powinien posiadać wysokie kompetencje komunikacyjne rozumiane jako układ umiejętności pedagogicznych, których podstawą jest wiedza o uczniu, szkole, metodach i sposobach oddziaływań w sferze umiejętnego i dobrego komunikowania się, rozwiązywania konfliktów w zespołach uczniowskich, umiejętność efektywnej współpracy na terenie szkoły i współpracy z rodzicami oraz społecznością lokalną [16, s. 150-151].

Jak wskazuje Magdalena Miotk-Mrozowska [17, s. 232-233] zachowania komunikacyjne między nauczycielem i rodzicem są podstawowym elementem, który należy polepszać w dążeniu do poprawy relacji interpersonalnej pomiędzy wymienionymi podmiotami. Proces udoskonalania można rozpocząć od zrozumienia, kilku powszechnych nieporozumień dotyczących słuchania.

Nieporozumienie 1: słuchanie jest naturalne. Nieporozumienie, że słuchanie jest naturalne pochodzi częściowo stąd, iż mylimy proces słyszenia ze świadomie celowym psychologicznym procesem słuchania. Istota odróżnienia słyszenia od słuchania polega na tym, że nie potrzebujemy treningu by dobrze słyszeć, natomiast potrzebujemy go by dobrze słuchać. Zarówno słuchanie, jak i mówienie to świadome, celowe aktywności, które wymagają treningu, aby je dobrze wykonywać. Przekonanie, że niektórzy ludzie są urodzonymi słuchaczami, jest fikcją.

Nieporozumienie 2: słuchanie jest pasywne. Nie widzimy efektów słuchania, dlatego wydaje nam się, że wówczas nic nie robimy. Tymczasem w mózgu odbywa się wytężona praca, aby to, czego się słucha, połączyć z poznanymi wcześniej myślami, ideami czy wyobrażeniami. Podczas słuchania mózg porządkuje, przetwarza, rekonstruuje. Rzeczywiste słuchanie polega na przyswajaniu sobie nowych informacji i sprawdzaniu ich, oddzieleniu idei ważnych od nieważnych, poszukiwaniu kategorii, którymi można by je objąć (ewentualnie tworzeniu nowych), a także na przewidywaniu tego, co nastąpi za chwilę, by być na to przygotowanym.

Nieporozumienie 3: jestem dobrym słuchaczem, jeśli się postaram. Większość ludzi znacznie przecenia swoje zdolności w zakresie słuchania. Przeciętnie mówimy z szybkością 120 słów na minutę, podczas gdy myślimy cztery razy szybciej. Ta różnica sprawia, że odbiorca odczuwa zwykle nadmiar czasu, a za tym idą problemy z koncentracją uwagi i pokusa przerywania nadawcy. Ludzie zapytani, jaka jest skuteczność ich słuchania odpowiadają, że zapamiętują od 75 do 80 procent, tego co słyszą. Rezultaty badawcze pozostają w sprzeczności z tą opinią. Przeciętna osoba zapamiętuje jedynie jedną czwartą tego co usłyszy. Ludzie myślą, że są lepszymi słuchaczami, niż w rzeczywistości są [za 18, s. 218–222].

Aby komunikacja między nauczycielami a rodzicami była rzeczywiście skuteczna, nauczyciel musi posiąść umiejętność łączenia wielu elementów w jedną całość: uważnego słuchania, rozumienia emocji rodziców, tworzenia klimatu dialogu, opanowania języka negocjacji. Umiejętności komunikacyjne nauczycieli mają ogromny wpływ na stworzenie przyjaznego klimatu, umożliwiają łączność w grupie, co przyczynia się do powstania wspólnoty wśród rodziców, utożsamiania się z grupą oraz wspólnego zaangażowania. Pomagają w nawiązaniu dialogu z rodzicami i osiągnięcia porozumienia [1, s. 48].

Репозиторий ВГУ

Większość nauczycieli ma predyspozycje i umiejętności komunikacyjne pozwalające na budowania wspólnego frontu z rodzicami. Zawsze jednak można polepszać swój warsztat i nauczyć się lepiej gospodarować własnymi zasobami, aby relacje z innymi ludźmi stanowiły źródło satysfakcji. Ponadto ustawiczne kształcenie i samodoskonalenie stanowi wiodącą ideę współczesnej edukacji, która odnosi się szczególnie do nauczycieli – reżyserów procesów edukacyjnych. Efektywne kształcenie i doskonalenie nauczycieli stanowi fundament, na gruncie którego są oni w stanie sprostać wyzwaniom XXI wieku [19, s. 58].

Literatura:

1. Kowalska G. *Nauczyciele i rodzice*. „Życie szkoły" 2006, nr 1.
2. Białogórzec J. *Dyskretnie, z szacunkiem i dla dobra dziecka*. „Psychologia w szkole" 2005, nr 4.
3. Kochanowska E. *W poszukiwaniu modelu pedagogicznego wspierania rodziny przez szkołę*. W: E. Korzeniowska, A. Murzyn, U. Szuścik (red.), *Rodzina – w świetle zagrożeń realizacji dotychczasowych funkcji*. Katowice 2007.
4. Doliński A. *Wymiary współpracy rodziców i nauczycieli*. W: I. Nowosad (red.), *Nauczyciele i rodzice. Współpraca w wychowaniu*. Zielona Góra 2001.
5. Żłobicki W. *Psychospołeczne uwarunkowania komunikacji między nauczycielami a rodzicami*. W: M. Jabłońska (red.), *Nauczyciel w zmieniającej się rzeczywistości społecznej*. Wrocław 2000.
6. Nowak M. *Nie ma dwóch stron….* „Nowa Szkoła" 2002, nr 10.
7. Bober E. *Jak nauczyciel powinien rozmawiać z rodzicami, żeby rodzice chcieli z nim rozmawiać*. „Nowa Szkoła" 2002, nr 12.
8. Śmietana L., *Współpraca z rodzicami*. http://www.edukator.org.pl/2003b/rodzice/rodzice.html
9. Kozubska A. *Rodzice w zreformowanej szkole. Mity czy rzeczywistość?*, W: A. Janke (red.), *Pedagogika rodzinna na progu XXI wieku*. Toruń 2004.
10. Sokołowska M. *I kto tu rządzi, czyli jak układać relacje z rodzicami*. „Miesięcznik Dyrektora Szkoły" 2013, nr 6-7.
11. Kochan-Wójcik M., *Sztama z rodzicami*. „Psychologia w szkole" 2012, nr 2.
12. Gabzdyl J. (2009; red.) *Komunikacja w edukacji: uwarunkowania i właściwości*. Racibórz 2009.
13. Białek J. *Nie tacy rodzice straszni*. „Psychologia w szkole" 2005, nr 4.
14. Jagieła J. *Komunikacja interpersonalna w szkole. Krótki poradnik psychologiczny*. Kraków 2004.
15. Piątkowska M. *Współdziałanie nauczycieli i rodziców w aktualnej rzeczywistości szkolnej*. W: I. Nowosad (red.), *Nauczyciele i rodzice. Współpraca w wychowaniu*. Zielona Góra 2001
16. Koć-Seniuch G. *Komunikacja pedagogiczna i jej konteksty edukacyjne*. W: G. Koć-Seniuch (red.), *Nauczyciel i uczniowie w sytuacjach szkolnych*. Białystok 1995.
17. Miotk-Mrozowska M. *Współpraca szkoły z rodzicami ucznia*. W: S. Kowalik (red.), *Psychologia ucznia i nauczyciela*. Warszawa 2011.
18. Roach C. A., Wyatt N. J. *Słuchanie i proces retoryczny*. W: Stewart J. (red.), *Mosty zamiast murów. Podręcznik komunikacji interpersonalnej*. Warszawa 2003.
19. Kryk G. *Samokształcenie w edukacji wczesnoszkolnej.* Racibórz 2009/.

Репозиторий ВГУ